

1 Inleiding

Ido Weijers

In de media wordt regelmatig uitvoerig aandacht besteed aan jongeren die zorgen voor overlast, voorbijgangers en winkels beroven of elkaar met messen te lijf gaan. Bij het grote publiek overheerst het beeld dat de jeugdcriminaliteit de laatste tijd toeneemt en dat de daders steeds jonger worden. Maar klopt dat wel? Deze bundel beoogt de lezer allereerst een betrouwbaar, wetenschappelijk onderbouwd beeld te geven van de jeugdcriminaliteit en van de ontwikkeling ervan in de eerste decennia van deze eeuw. Maar dit boek beoogt veel meer.

Het geeft een beeld van het brede scala aan gedragingen die met de term jeugdcriminaliteit (kunnen) worden aangeduid, en het biedt een overzicht van de meest relevante wetenschappelijke perspectieven op jeugdcriminaliteit. Het behandelt belangrijke aspecten van de adolescentie, verschillen tussen jongens en meisjes, en diverse maatschappelijke achtergronden die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van delictgedrag bij jongeren. Het laat ook verschillende invalshoeken zien in antwoord op de vraag naar de oververtegenwoordiging in de jeugdcriminaliteit van jongeren met een migratieachtergrond. En ten slotte behandelt het aspecten van de andere kant van het proces, namelijk stoppen met criminaliteit.

Als we spreken over jeugdcriminaliteit is het allereerst van belang om ons te realiseren dat wat we verstaan onder criminaliteit van jongeren van meerdere dingen afhangt. Meestal worden daaronder alle handelingen verstaan die volgens het Wetboek van Strafrecht strafbaar zijn gesteld. Dan valt bijvoorbeeld vervelend en soms schadelijk gedrag van kinderen en jongeren, zoals pesten en vechten, op zich er dus niet onder. Sommige criminologen vatten het object van de criminologie echter breder op. Zij verstaan daaronder bijvoorbeeld alle vormen van 'regeloverschrijdend' gedrag. Dat betekent met name dat ook allerlei soorten zogenoemde 'witte boordencriminaliteit', die als zodanig niet als misdrijf zijn omschreven in het Wetboek van Strafrecht, onderwerp vormen van criminologische studie. Zo'n brede opvatting biedt wellicht ook ruimte om bepaalde vormen van pesten als jeugdcriminaliteit op te vatten. Denk bijvoorbeeld aan vormen van cyberpesten, waarbij scholieren seksueel getinte foto's of video's van zichzelf in vertrouwen naar een medeleerling hebben verstuurd en dit materiaal vervolgens via deze persoon onder

andere leerlingen wordt rondgestuurd of zelfs op het internet terecht komt (vgl. hoofdstuk 19 en 20).

Tegelijkertijd kan worden geconstateerd dat opvattingen over wat als strafbaar of regeloverschrijdend gedrag moet worden beschouwd, variëren in de tijd en ook van land tot land. Dat wordt bijvoorbeeld duidelijk als we kijken naar de betrokkenheid van minderjarigen bij drugshandel en andere drugsgerelateerde delicten. In het licht van het tolerante Nederlandse beleid op dit punt stond dit de afgelopen decennia in het teken van decriminalisering van drugsgebruik. Momenteel wordt er echter vanwege vele drugsgerelateerde geweldsincidenten met name in de grote steden druk gediscussieerd over aanscherping. Dat betekent dus ook gedeeltelijke *re*criminalisering van het beleid, gericht op de productie van en handel in harddrugs. Dit gaat de laatste tijd, bijvoorbeeld van de kant van de gemeentebesturen, vaak gelijk op met een pleidooi voor het benadrukken van een onderscheid tussen softdrugs en harddrugs, waarbij ervoor wordt gepleit om de aanpak van softdrugs – dat wil zeggen alles wat met de productie en handel daarvan te maken heeft – te decriminaliseren.

Een heel ander actueel voorbeeld betreft de vraag waar precies de overgang ligt tussen kattenkwaad en criminaliteit. Waar in het verleden het eerdergenoemde vechtpartijtje tussen kinderen en de daarbij nogal eens voorkomende bloedneus zelden als een zaak van politie en justitie werden gezien, kan dergelijk gedrag tegenwoordig vrij eenvoudig als mishandeling worden gekwalificeerd. Zo kan ook worden gedacht aan de ingewikkelde beoordeling van een maatschappelijke reactie op kinderen die met nepwapens of grote messen op zak de straat op gaan. Dit verschil tussen wat wel en niet als (jeugd)criminaliteit wordt opgevat, (al dan niet) geregistreerd en (al dan niet) vervolgd, raakt aan een ander kenmerkend probleem waar de criminologie voor staat. Dat wordt kortweg aangeduid met de termen *dark number*, pakkans en selectie.

1.1 Dark number, pakkans en selectie

Er bestaat een enorm verschil tussen de werkelijke aard en omvang van de criminaliteit en wat we daarvan terugzien in de cijfers en in de strafrechtspleging. Om te beginnen is de politie bij lange na niet in staat noch bereid om alles wat mensen doen aan verboden dingen vast te stellen, laat staan de verdachten daarvan op te pakken en te registreren. Verreweg de meeste delicten worden niet door de politie opgemerkt. Met name bij jongeren is de pakkans bijzonder gering. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met de relatieve onschuld en het weinig ernstige karakter van de feiten. De typische, meest voorkomende jeugddelicten bestaan namelijk uit zaken als zwartrijden, te vroeg vuurwerk afsteken, iemand uitschelden en intimideren, vechten of slaan zonder verwonding, en graffiti.

Voor een deel speelt bij de geringe pakkans ook selectie een rol. Selectie is onontkoombaar op meerdere momenten in het hele proces van de (jeugd)strafrechtspleging en zelfs in belangrijke mate daar nog aan voorafgaand. Zo weten slachtoffers soms niet dat ze bestolen zijn en denken ze dat ze datgene wat ze kwijt zijn zelf

kwijt zijn geraakt. Belangrijker is dat bedrijven, instellingen en scholen niet altijd aangifte doen van zaken als verduistering, bedreiging en intimidatie door eigen werknemers of leerlingen, uit angst voor reputatieschade, represailles en vrees voor het prijsgeven van zwakke plekken in de beveiliging. Ook worden zaken als huise-lijk en seksueel geweld, kindermishandeling, kleine diefstal, bedreiging, intimidatie en afpersing onder jongeren onderling om uiteenlopende redenen in veel gevallen niet gemeld.

Een heel ander soort selectie, die echter nauwelijks relevantie heeft voor jeugdcriminaliteit, betreft het feit dat de eerdergenoemde ‘witteboordencriminaliteit’, zoals belastingfraude en fraude met staatssteun in het kader van de coronamaatregelen, en bijvoorbeeld ook milieudelicten en misdrijven op het gebied van landbouw en voedselkwaliteit en onrechtmatige praktijken van overheidsfunctionarissen, nauwelijks voorkomen in de cijfers van de politie. De opsporing van dergelijke ernstige en vaak (zeer) kostbare misdrijven ligt niet bij de politie, maar valt in eerste instantie onder verschillende ministeries, zoals dat van Financiën en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Wat betreft de politie moet allereerst rekening worden gehouden met het feit dat de politie alleen al vanuit het oogpunt van efficiency niet van alle aangiftes proces-verbaal opmaakt. Dat geldt zeker voor lichte delicten gepleegd door jongeren. Minstens zo belangrijk is dat de politie vooral gericht is op wangedrag van mensen die ze rekent tot een van haar doelgroepen; dit zien we onder meer pijnlijk terug bij kwesties als ‘etnisch profileren’. Zo zullen controles op drugsdelicten zich, gezien de ervaringen van politie en justitie met de sterke aanwezigheid van Marokkaanse en Antilliaanse jongemannen op dit gebied, vaak richten op jongeren met (een vermoeden van) deze achtergrond, te meer als ze in een snelle wagen of op een dure scooter rijden. Deze oriëntatie op doelgroepen wordt dan ook als een van de verklaringen beschouwd voor de opvallende overrepresentatie in de criminaliteitscijfers van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond (vgl. deel VI van dit boek). Dit wordt eveneens wel beschouwd als een van de verklaringen voor de verschillen in criminaliteitscijfers tussen meisjes en jongens: storend gedrag van meisjes werd (en wordt waarschijnlijk nog steeds) minder gauw als crimineel geïnterpreteerd (vgl. hoofdstuk 9).

Een volgend selectiemoment speelt wanneer een deel van de opgepakte jongeren door de politie wordt doorgestuurd naar Halt en een deel in voorlopige hechtenis wordt genomen en doorgestuurd naar het Openbaar Ministerie (OM). Daarop volgt een nieuw selectiemoment als het OM besluit de zaak zelfstandig af te doen en een ander deel door te sturen naar de rechter. En ten slotte kan de rechter bij de sanctionering kiezen uit verschillende straffen en maatregelen en verschillende zwaartes daarvan en ook alsnog afzien van sanctionering (vgl. hoofdstuk 23).

Selectiviteit is niet alleen iets wat onvermijdelijk eigen is aan het object van de criminologie, aangezien de criminoloog onophoudelijk wordt geconfronteerd met gegevens over crimineel gedrag waarbij door slachtoffers, instellingen en politie en justitie (vaak ingrijpende en soms omstreden) keuzes zijn gemaakt. Ook de criminoloog zelf – en zeker de jeugdcriminoloog – staat geregeld voor de keuze om

bepaald gedrag wel of niet als misdadig te kwalificeren. Hiervoor werd al gewezen op het niet altijd gemakkelijke onderscheid tussen kattenkwaad en misdaad. Een vergelijkbaar dilemma betreft de fietsendiefstal. Als we die meenemen in de criminaliteitscijfers onder de noemer ‘vermogenscriminaliteit’, dan springt Nederland er al gauw uit als een van de meest criminele landen van heel Europa. In het licht van het unieke, massale gebruik van fietsen in Nederland pleiten sommigen ervoor om die cijfers niet mee te nemen in zo’n vergelijking, waarmee onze misdaadcijfers er ineens een stuk rooskleuriger uitzien.

Kortom, criminologie is een verre van ongecompliceerde wetenschap, waarbij voor alle beoefenaars helder is wat het object van hun vak precies is. Daar komt nog een probleem bij en dat betreft de data waarop de criminoloog zich baseert. Veel criminologische uitspraken hebben alleen of hoofdzakelijk betrekking op de officiële politieregistraties. In de meeste criminologische publicaties worden bij gebrek aan alternatief de uiterst geringe pakkans bij jongeren die de wet overtreden en de ingebouwde selectiviteit voor lief genomen. Zo hoopt men aan de hand van de beschikbare cijfers toch zo betrouwbaar mogelijke uitspraken te kunnen doen over de ontwikkeling van de criminaliteit, over degenen die misdaden plegen en over de reacties daarop. Met name echt robuuste uitspraken over trends in de tijd kunnen echter pas worden gedaan op basis van een combinatie van meerdere soorten data.

1.2 Drie bronnen

Het meest betrouwbare beeld van de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit wordt verkregen als men zich kan baseren op de cijfers die de politie bijhoudt (waar mogelijk aangevuld met gegevens van het Openbaar Ministerie en van de rechtbank), en daarnaast op zelfrapportages onder jongeren en ten slotte op slachtoffer-enquêtes. Geen van deze bronnen biedt op zichzelf echter voldoende betrouwbare informatie.

Politiecijfers

Voor zover media en politiek zich baseren op cijfers betreft dat doorgaans uitsluitend cijfers van de politie. Echter, de cijfers van de politie zeggen betrekkelijk weinig over de vraag of er sprake is van een toename. Die cijfers worden niet alleen beïnvloed door de meldingsbereidheid van slachtoffers en getuigen, die erg kan verschillen naargelang de aard van de criminaliteit. Ze worden ook sterk beïnvloed door beleidsprioriteiten. Bovendien kan slechts een klein deel van de gerapporteerde delicten van jongeren worden opgehelderd, gegeven het hoge *dark number*. Om verschillende redenen hebben misdrijven die zichtbaar zijn (straatcriminaliteit), als een prioriteit fungeren (gewelddcriminaliteit) of van ‘daders met een negatieve prognose’ (jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond) aanzienlijk meer kans om terecht te komen in de politieregistratie (en om alle fasen van de rechtsbedeling te doorlopen; vgl. hoofdstuk 23). Veranderingen in de wetgeving, die meestal het gevolg zijn van verschuivingen in de maatschappelijke aandacht voor bepaalde vormen van deviant en storend gedrag, beïnvloeden eveneens de

kwalificaties en procedures en dus de criminaliteitscijfers, zoals sociologische en historische studies laten zien. Criminologen spreken om al die redenen van wisselende prioriteit en selectiviteit van de ‘sociale constructie’ van (jeugd)criminaliteit. Ten slotte dient men ook rekening te houden met demografische factoren, zoals de evolutie van het aandeel van minderjarigen of jongvolwassenen in de totale bevolking en migratieprocessen.

Zelfrapportages

Om meer zicht te krijgen op de omvang en ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit kan men daarnaast een beroep doen op zelfrapportages onder jongeren. Zelfrapportages kunnen een goed beeld geven van de meest voorkomende en dus typerende jeugddelicten: zwartrijden, iemand uitschelden vanwege huidskleur, te vroeg vuurwerk afsteken, vechten of slaan zonder verwonding, en graffiti (vgl. hoofdstuk 16). Ze maken ook kenmerkende aspecten van ‘gezonde’ jeugddelinquentie zichtbaar, namelijk dat het merendeel ervan samen met anderen wordt gepleegd (zie hierover hoofdstuk 12 en 16), en dat alcohol en drugs daarbij nauwelijks een rol spelen. En ten slotte kunnen ze ook een scherp licht werpen op een van de meest bediscussieerde kwesties: het verband tussen jeugdcriminaliteit, etniciteit en cultuur. Nederlands en Vlaams zelfrapportageonderzoek laat nauwelijks verschillen zien tussen autochtone en allochtone jongeren (zie de hoofdstukken in deel VI).

Aan de andere kant kent de zelfrapportage ook belangrijke beperkingen. Een van de problemen bij deze bron is dat men slechts een beperkt aantal delicten in de enquête kan opnemen. Bovendien zijn sommige daders moeilijker te bereiken met de gebruikelijke enquêtemethoden. Het zwaarst weegt echter het feit dat dergelijke rapportages geen goed beeld geven van de ernst van de delicten, in termen van schade en gevolgen voor mogelijke slachtoffers. Zelfrapportages zijn waarschijnlijk het minst betrouwbaar bij ernstige geweldsdelicten.

Slachtofferenquêtes

Tot slot kan ook gebruik worden gemaakt van slachtofferenquêtes. Die geven wel een goede indruk van de ontwikkeling van het aantal slachtoffers van misdrijven, maar ze hebben eveneens een aantal serieuze beperkingen. Ten eerste geven ze uiteraard geen uitsluitsel over de leeftijd van de daders. Ten tweede worden de stijging en daling van het aantal slachtoffers waarschijnlijk voor een deel veroorzaakt door de toe- of afname van de meldingsbereidheid bij het publiek. En ten derde wordt die voor een belangrijk deel ook veroorzaakt door de toe- of afname van de bereidheid bij de politie om (van bepaalde delicten) een proces-verbaal op te maken. Onderzoekers signaleren hier een ‘prestatieparadox’: hoe beter de politie haar werk doet, des te meer criminaliteit er lijkt te zijn en omgekeerd (Wittebrood & Nieuwbeerta, 2006).

1.3 Toename of afname?

Als we ons realiseren welke informatie nodig is om iets zinnigs te kunnen zeggen over de ontwikkeling van de (jeugd)criminaliteit, dan stuiten we op iets merkwaardigs. Aan de ene kant zien we namelijk dat in diverse media voortdurend de indruk wordt gewekt dat er sprake zou zijn van een alarmerende situatie. Met name bij nieuwe media als Fok.nl en GeenStijl.nl blijken de aandacht en het aantal berichten hierover zelfs toe te nemen (Ruigrok e.a., 2014). Media rapporteren niet alleen calamiteiten, maar meten die ook nog eens breed uit. Tegen die achtergrond reageren sommige politici graag snel en worden soms voorstellen gelanceerd zonder dat de ernst en de oorzaken van de incidenten duidelijk zijn of voordat de resultaten van eerder beleid en interventies bekend zijn.

Zo werd de laatste jaren in de media gesproken van ‘nieuwe aanwas’ onder de drugsdealers in de oude binnenstad van Amsterdam. Er bestond een beeld dat jonge straatdealers de stroom toeristen in het stadscentrum lastigvielen en ook een bedreigend klimaat creëerden voor de bewoners. Analyse van de politieregistraties betreffende aangehouden straatdealers in de binnenstad liet echter zien dat de gemiddelde leeftijd 30 jaar was. Kortom, minderjarige straatdealers vormen in de binnenstad in feite eerder een uitzondering dan dat zij beeldbepalend zijn. Ook het idee dat dealen in de binnenstad ineens een ‘instapdelict’ voor jongeren is, blijkt niet te kloppen. Op jonge leeftijd ‘instappen’ in de criminaliteit gebeurt nog altijd in de eigen buurt, deels via oudere broers of andere familie, deels via vrienden van de straat. En pas als ze daarin routine hebben opgebouwd, gaat een deel van de jongvolwassenen hun geluk op dit pad elders beproeven. Het slimmere en sociaal behendigste deel wordt ‘thuisdealer’, gaat door de hele stad bestellingen bezorgen die worden geplaatst via encrypted Privnotes, die na lezing meteen worden vernietigd. Een waarschijnlijk iets minder slim deel opereert in groepen en zoekt de clubs op om drugs te verkopen aan de bezoekers, vooral op de populaire avonden waarop toeristen soms gratis naar binnen mogen. En vooral het minst slimme, maar inmiddels wel geharde deel trekt (eveneens groepsgewijs) naar de binnenstad en richt zich helemaal op de toerist, al dan niet voorzien van een mes en al dan niet voorzien van zowel echte als nepdope. Dat betreft overigens niet alleen tamelijk geharde jongvolwassenen uit Amsterdam-West of de Bijlmer, maar ook jongemannen uit omliggende gemeenten in Noord-Holland en uit Almere, Rotterdam en andere steden.

Waar media en politiek een permanent gevoel van urgentie creëren rond jeugd die het verkeerde pad dreigt op te gaan, ontstaat bij het publiek de indruk dat jeugdcriminaliteit ‘actueel’ en aan de orde van de dag is en eerder toe- dan afneemt. Maar dat beeld klopt niet. In de Lage Landen en ook elders in de westerse wereld is de jeugdcriminaliteit de laatste jaren juist spectaculair afgenomen (vgl. hoofdstuk 3 en 4). In Nederland is het aantal geregistreerde delicten door minderjarigen sinds 2007 zelfs gehalveerd. In België is ook al vroeg een duidelijke daling gesignaleerd (Ravier, 2015). Cruciaal is dat deze afname niet alleen zichtbaar is in de politieregistraties, maar ook in zelfrapportagestudies. De geregistreerde jeugdcriminaliteit daalde sinds 2009 harder dan de criminaliteit door volwassenen. Ook geldt voor

beide landen dat het niet klopt, zoals vaak wordt gesuggereerd, dat degenen die verontrustend crimineel gedrag vertonen steeds jonger worden. In Nederland ligt het eerste politiecontact nog steeds gemiddeld rond de 15 jaar en is dit zelfs heel licht gestegen. Gemiddeld zijn de huidige minderjarige *first offenders* juist iets ouder dan in de voorgaande tien jaar. Ten slotte is belangrijk dat het eerst geregistreerde delict niet zwaarder blijkt te zijn geworden.

Verklaringen

Er zijn de afgelopen jaren diverse verklaringen voor deze daling van de (jeugd)criminaliteit gegeven (vgl. Van der Laan e.a., 2020). De eerste wordt wel aangeduid als de ‘beveiligingshypothese’: de sterk toegenomen veiligheidsmaatregelen – van veiligheidssloten tot -camera’s en van alarminstallaties tot veiligheidspoortjes – zouden met name jongeren afhouden van relatief eenvoudige ‘instapdelicten’ (Farrell e.a., 2014). Een alternatieve verklaring wijst op de invloed van de digitalisering, die tot grote verschuivingen in de vrijetijdsbesteding van jongeren heeft geleid. Jongeren hangen minder op straat en brengen meer tijd door op sociale media (Berghuis & De Waard, 2017; Weerman, 2019; vgl. hoofdstuk 4 en 16). Een derde hypothese zoekt de verklaring in een afname van risicofactoren, zoals delinquente vrienden en alcoholgebruik, en een toename van beschermende factoren onder jongeren, zoals betrokkenheid van en monitoring door ouders (Van der Laan e.a., 2018). Ten slotte lijkt het aannemelijk dat de verklaring voor de daling niet in een van deze ontwikkelingen moet worden gezocht, maar juist in de combinatie ervan.

1.4 Verharding?

Over de hele linie, zowel bij de volwassenen als zeker bij de jeugd, is de situatie veiliger geworden. Toch wordt er onder meer door politiechefs van de grote steden geregeld gewaarschuwd voor ‘verharding van jonge daders’. Uiteraard sluit de zojuist gesignaleerde positieve trend in de algemene cijfers niet uit dat er op één of meer specifieke terreinen toch sprake kan zijn van verontrustende fenomenen. Die blijken er inderdaad op enkele specifieke en belangrijke punten wel degelijk te zijn. Dat betreft allereerst de zogeheten *high impact crimes* (HIC), zoals straatroof en geweld, die veel ernstige gevolgen hebben voor de slachtoffers, hun directe omgeving en de maatschappij als geheel. Zo was in Nederland in 2013 bij ongeveer één op de vijf overvallen een minderjarige dader betrokken (Beijersbergen e.a., 2018). Uit een analyse van de cijfers blijkt dat het aantal overvallen op winkels en restaurants de laatste jaren flink is afgenomen, maar dat het aantal aangehouden verdachten van dergelijke misdrijven tussen de 11 en 16 jaar juist omhoog is gegaan (Ferberda e.a., 2020).

Daarnaast blijkt de kleine groep ernstig gewelddadige jonge daders, geheel tegen de dominante trend in, de afgelopen jaren niet in omvang afgenomen, maar juist constant gebleven. De recidive onder deze jeugdigen is de afgelopen jaren zelfs licht gestegen (Weijters e.a., 2019). Het ziet ernaar uit dat met de bestaande justitiële reacties weinig greep op deze (zeer) kleine groep hardnekkige recidivisten wordt

gekegen. Hun delicten worden gekenmerkt door hard, streetwise gedrag. Het gaat om jongeren en jongvolwassenen voor wie, vanuit een achtergrond van beginnend straatgeweld als los-vaste deelnemer in problematische jeugdgroepen, gewelddadige criminaliteit routine is geworden. Uit de cijfers en de onderzoeksliteratuur rijst het beeld van een kleine, specifieke categorie ernstig gewelddadige jongvolwassen veelplegers die mensen bedreigen en beroven, die vaak actief zijn in de drugscriminaliteit, deels zelf onder invloed extreem gewelddadig gedrag vertonen, zich meester wanen over het publieke domein en daarom wel worden aangeduid als ‘onaantastbaren’, die zich bezighouden met gewelddadige ripdeals en voor wie het gebruik van vuurwapens allesbehalve taboe is (Eijsink Smeets & Bervoets, 2011).

Dit laatste element – het gebruik van wapens, zoals vuurwapens, messen en boksbeugels – lijkt een doorslaggevende factor als wordt gesproken van verharding onder jongeren die met politie en justitie in aanraking komen. Hier zien we een derde trend die dwars tegen de in het algemeen afnemende jeugdcriminaliteit in gaat: sinds 2009 blijkt het aantal minderjarige verdachten van vuurwapenmisdriven namelijk gestegen. Lastig is hierbij dat de aantallen in beslag genomen vuurwapens vooral een afspiegeling vormen van de inzet en prioriteit bij de politie. De laatste tijd zijn vooral veel steekincidenten in het nieuws. Een indicatie voor een zorgelijke situatie op dit punt vormt het feit dat de kans op incidenten wegens wapenbezit (waaronder steekwapens) op scholen de afgelopen jaren sterk is gestegen. Het dragen van een mes is de afgelopen jaren waarschijnlijk mede onder invloed van de online drillcultuur onder jongeren populair geworden (vgl. hoofdstuk 17).

Hoewel de cijfers dus overall een geruststellend beeld laten zien, is er tegelijkertijd wel degelijk reden tot zorg en is er terecht sprake van ‘verharding’, zij het dat het om een zeer beperkt aantal jongeren gaat. Het betreft hier drie verschillende zorgelijke fenomenen (Weijers e.a., 2021).

Aan de ene kant zien we jongeren die vooral uit een gevoel van zelfbescherming met een mes op zak lopen (en soms zo stom zijn dat ze dat ook meenemen als ze willen gaan vechten ...) en daarmee zorgen voor grote risico's voor anderen en zichzelf. De mogelijk dramatische effecten van dergelijk gedrag kunnen zeer ernstig zijn, maar het is de vraag of het zinvol is in dit verband te spreken van ‘verharding’. Het gaat hierbij tenslotte om jongeren die deels vanuit een vals gevoel van veiligheid, maar waarschijnlijk ook beïnvloed door de populariteit van drillraps, met een mes op zak lopen en dat soms ook gebruiken om mee te dreigen en in een enkel geval zelfs te steken, waarbij de zaak ernstig kan escaleren en volledig uit de hand kan lopen. Dit is op zichzelf alarmerend en vraagt om een specifieke aanpak in het kader van lokaal veiligheidsbeleid, waarbij de ouders indringend moeten worden betrokken.

Aan het andere uiterste zien we de eerdergenoemde kleine groep jongvolwassen veelplegers voor wie het op gewelddadige wijze plegen van vermogensdelicten inmiddels gewoon is geworden en die dat doen met een ‘gewetenloze’ attitude. Hier gaat het om een heel ander fenomeen, namelijk zeer kleine groepen jonge criminelen die (niet uitsluitend, maar vaak) al op jonge leeftijd heftig in de (meestal drugs-

gerelateerde) criminaliteit terecht zijn gekomen op de hotspots her en der in de grote steden, die daarin zijn verhard en die allang niet meer terugschrikken voor grof geweld. Hun criminele activiteiten moeten vrijwel zonder uitzondering worden gerekend tot de georganiseerde criminaliteit. Zij gaan allesbehalve ‘onnozel’ maar juist koelbloedig calculerend en gewetenloos te werk. Hoewel ze vaak op het oog ook wat betreft het gebruik van vuurwapens koelbloedig optreden, handelen ze door hun meestal geringe of zelfs geheel ontbrekende ervaring met vuurwapens op dit punt toch vaak onprofessioneel (zoals bij de opvallend slecht voorbereide aanslag op misdaadjournalist Peter R. de Vries op 6 juli 2021 in Amsterdam), met onder meer vergismoorden en slachtoffers onder omstanders als gevolg. Deze trend valt zonder meer onder de noemer verharding van de criminaliteit, maar moet waarschijnlijk worden gerekend tot een fenomeen ‘aan de rand van de jeugdcriminaliteit’. Het gaat hier immers vrijwel uitsluitend om jongvolwassenen en slechts in de marge om een enkele (oudere) minderjarige. Het zal duidelijk zijn dat dit fenomeen om een volstrekt andere aanpak vraagt dan het hierboven genoemde ernstig kinderlijk wangedrag. Dit moet worden beschouwd als onderdeel van een bovenregionale aanpak van de ernstige en georganiseerde misdaad.

Ergens tussen deze twee evident verschillende fenomenen zien we echter nog een derde fenomeen. Dat betreft de jongeren die, soms al heel jong (14 of 15 jaar), standaard met echte en/of nepwapens buurtbewoners bedreigen, medepassagiers aanvallen in het openbaar vervoer of een overval (proberen te) plegen op straat, op een benzinstation of op een winkel. Qua leeftijd en onnozelheid staan ze doorgaans nog vrij dicht bij de eerste groep, maar qua gedrag zijn ze veel gevaarlijker. Deze jongens zijn vaak al enige tijd actief op straat met overlast, bedreiging en geweld, en wangedrag, spijbelen en wegsturen van school. Vaak zijn er problemen in de thuissituatie en wordt handel in drugs in het milieu als een voor de hand liggende bron van inkomsten beschouwd. De eerdergenoemde doorgegroeide criminelen zijn hun (negatieve) rolmodellen. Deze jongeren lopen vanwege hun meestal opvallend gebrek aan empathie en besef van de afschuwelijke gevolgen van hun gedrag ernstig risico om snel door te groeien richting criminaliteit als routine, met name richting routineuze gewelddadige misdrijven in het kader van betrokkenheid bij drugscriminaliteit. Daarmee dreigen ze overigens voor zichzelf ook de toegang tot een aangepast niet-crimineel leven verder te blokkeren. Ook het gedrag van deze minderjarigen vraagt weer om een eigen vorm van bijsturing en correctie, waarbij veel aandacht moet gaan naar de algehele situatie van de jongere en tegelijkertijd stevige sanctiëring niet mag ontbreken. Deze tussencategorie is enerzijds ‘te groot voor de wijkagent’, anderzijds ‘te klein voor de recherche’. Juist hun ‘tussenstatus’ betekent dat ze gemakkelijk uit het oog worden verloren, omdat de politie ze niet meer signaleert, ze niet meer voorkomen in de politieregistratie en ze steeds meer regionaal en bovenregionaal opereren.

1.5 De relatie met het strafrecht

De jeugdcriminologie kan niet langer voorbij zien aan wat er juist de laatste decennia aan relevante kennis en inzicht is verworven over de adolescentie als specifieke ontwikkelingsfase en de problemen die zich daarbij kunnen voordoen (vgl. deel II en III). Hoe meer inzicht men daarin heeft, hoe sterker overtuigd men overigens zal zijn van de noodzaak van een aparte jeugdcriminologie.

Er is echter nog een tweede argument, van een heel andere orde, om de jeugdcriminologie een aparte plek te geven. Dat heeft te maken met het karakter en de definitie van jeugdcriminaliteit. Hiermee keren we terug naar waar deze inleiding mee begon. Onder verwijzing naar de beperkingen van een duidelijk strafrechtelijke definitie van (jeugd)criminaliteit hebben sommige criminologen alternatieven voor de studie van de criminaliteit voorgesteld, zoals ‘gedragsnormen in het algemeen’ (Sellin, 1938), ‘maatschappelijke schade’ (Sutherland, 1947), ‘deviantie’ (Becker, 1963) of ‘problematische gebeurtenissen’ of ‘conflicten’, zoals indertijd door abolitionisten als Bianchi (1985) en Hulsman (1982) bepleit en thans ook nog wel door sommige voorstanders van ‘herstelrecht’. Al deze pogingen om alternatieven te vinden voor een strafrechtelijke definitie van criminaliteit zijn gemotiveerd door de terechte gedachte dat het strafrechtelijk kader sterk selectief werkt en dat daarmee allerlei vormen van maatschappelijk schadelijk gedrag – van witteboordencriminaliteit tot pesten – buiten beschouwing blijven. ‘Het pesten op school en werk bijvoorbeeld, kan veel leed aanrichten en mensen fysiek en psychisch beschadigen, maar strafbaar is het niet’ (Van Ruller, 2001, 18).

Voor de jeugdcriminologie is er echter een onmiskenbaar belang om zich uitdrukkelijk te richten op gedrag dat valt onder een *strafrechtelijke* definitie van criminaliteit. Dat komt omdat er ten aanzien van jongeren ten minste sinds halverwege de negentiende eeuw een krachtige traditie bestaat om allerlei vormen van ‘overlast’ of als ‘hinderlijk’ of ‘ongepast’ ervaren gedrag als aanleiding en legitimatie voor overheidsingrijpen te beschouwen met een beroep op ‘bescherming van de jeugd’ (vgl. hoofdstuk 2): meisjes die zich ‘onzedelijk’ zouden gedragen, jongeren die met een blikje bier in de hand over straat gaan, kinderen die met elkaar vechten, elkaar pesten of iemand uitschelden. Ook in de 21ste eeuw zien we met enige regelmaat zorgelijke tendensen wat betreft de *criminalisering van kattenkwaad*, waar de traditionele stomp, de bloedneus en de vechtpartij nu eenmaal bij horen (Pleysier e.a., 2012; Newburn, 2008; Krinsky, 2008; Squires, 2008; vgl. hoofdstuk 17). In dit verband is er door Belgische criminologen op gewezen dat de gemeentelijke administratieve sancties (GAS) uitwerken als een vorm van ‘early intervention’ (Put, 2013; Devroe, 2012), met het risico van *netwidening*, dat wil zeggen dat een steeds groter aantal personen onder controle komt te staan van het strafrechtelijk systeem. Er lijkt hier en daar sprake van een toegenomen en soms selectieve gevoeligheid. Zo bleek uit Nederlands onderzoek dat de delictcategorie ‘bedreiging’ de afgelopen jaren een toename te zien gaf van de verbale in plaats van de fysieke bedreiging en dat de fysieke bedreiging veel minder vaak bedreiging met een wapen betrof; en was er een vergelijkbare verschuiving binnen de categorie ‘mishandeling’ van zwaar

naar licht (Korf e.a., 2012). Juist tegen de achtergrond van aanhoudende politieke en publicitaire animositeit rond jongeren die last, irritatie en angst veroorzaken, is het van belang dat de wetenschappelijke bestudering van de jeugdcriminaliteit zich richt op een helder strafrechtelijk gedefinieerd onderzoeksobject, waarbij uiteraard alles wat daarbij van belang lijkt wordt meegenomen.

Het is goed als criminologen een bijdrage leveren aan de beleids- en wetgevingsdiscussies als het over dergelijke onderwerpen gaat en als ze alert zijn op definitieve *netwidening*. Zij zijn bij uitstek degenen die de effecten kennen die het oprekken van definities kan hebben voor het 'vinden' van een 'toename' van jeugdcriminaliteit. Uitdagend en promiscue gedrag op school of in het openbaar vervoer, bloeden en slaan op het schoolplein, pesten van leeftijdgenoten, voorbijgangers uitschelden, vuurtjes stoken en te vroeg vuurwerk afsteken, het kunnen stuk voor stuk zeer vervelende kwesties zijn voor de betrokkenen en reden tot ergernis en zelfs angst van omwonenden en publiek, maar ze maken nu eenmaal deel uit van het normale kinderleven, zoals al deze ergernissen ook als 'avonturen' beschreven worden in de klassieke kinderliteratuur. De jeugdcriminologie dient zich rekenschap te geven van de betrekkelijkheid van de strafrechtelijke definitie van jeugdcriminaliteit, maar zij dient er vooral *niet* toe bij te dragen dat al dergelijke vormen van overlast onder de noemer 'jeugdcriminaliteit' komen te vallen.

Deze opdracht voor de jeugdcriminologie zal de komende decennia dringender worden en complexer. Complexer met name vanwege nieuwe technologische ontwikkelingen op het gebied van ICT, van hacken tot cyberpesten en kinderporno. Zo werd tot voor kort bij minderjarigen die hadden geëxperimenteerd met het maken en verspreiden van seksueel getinte foto's of filmpjes, de beleidslijn gevolgd dat dit vervolgd diende te worden als het 'maken en verspreiden van kinderporno'. Criminologisch onderzoek maakte duidelijk dat de betrokken minderjarigen daarmee werden gelabeld als 'zedendelinquent'. Gezien de evident schadelijke strafrechtelijke en maatschappelijke gevolgen van dit label, leidde dit tot aanpassing van de reactie op dergelijk gedrag (vgl. hoofdstuk 20).

Verhinderen dat de minder aangename kanten van het normale kinderleven als 'jeugdcriminaliteit' worden opgevat, zal ook dringender worden. Dat komt doordat het gevoel van onveiligheid de komende decennia naar verwachting eerder toe dan af zal nemen als gevolg van de vergrijzing (Latten & Verschuren, 2006). Dit ongeacht het feit dat ouderen overwegend minder vaak slachtoffer zijn van misdrijven dan jongeren en jongvolwassenen. De afgelopen jaren is voortdurend aan dergelijke gevoelens geappelleerd, waarbij soms alleen al het feit dat sommige jongeren veel tijd gezamenlijk op straat doorbrengen of dat jongeren steeds meer tijd doorbrengen met internet als bron van bedreiging worden gezien. Het is van belang dat de jeugdcriminologie eraan bijdraagt dat verdergaande criminalisering van gedrag dat zich slechts onderscheidt doordat het bij sommigen ergernis en angst oproept, wordt voorkomen.

Literatuur

- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Beijersbergen, K.A., Blokdijk, D. & Weijters, G. (2018). *De recidive onder daders van high impact crimes veroordeeld tussen 2002 en 2013*. Den Haag: WODC.
- Berghuis, A.C. & Waard, J. de (2017). Verdampende jeugdcriminaliteit. Verklaringen van de internationale daling. *Justitiële verkenningen* 43(1), 10-27.
- Bianchi, H. (1985). *Gerechtigheid als vrijplaats. De terugkeer van het slachtoffer in ons recht*, Baarn: Ten Have.
- Devroe, E. (2012). *A Swelling Culture of Control? De genese en toepassing van de wet op de gemeentelijke administratieve sancties in België*. Antwerpen: Maklu.
- Eijssink Smeets, M. & Bervoets, E. (2011). *De onaantastbaren. De destructieve doorwerking van onaantastbaren in wijk en buurt*. Den Haag: Nicis.
- Farrell, G., Tseloni, A., Mailley, J. & Tilley, N. (2014). The crime drop and the security hypothesis. *Journal of research in crime and delinquency* 48(2), 147-175.
- Ferwerda, H., Wolsink, J. & Leiden, I. van (2020). *De lading van vuurwapens*. Den Haag: Sdu.
- Hulsman, L. (1982). *Afscheid van het strafrecht. Een pleidooi voor zelfregulering*. Houten: Het Wereldvenster.
- Korf, D.J., Benschop, A., Blom, T. & Steen, M. (2012). *Minder ernstig, zwaarder gestraft: een onderzoek naar de aard en kwalificatie van jeugdcriminaliteit*. Amsterdam: UvA.
- Krinsky, C. (2008). *Moral panics over contemporary children and youth*. Ashgate.
- Laan, A.M. van der, Pleysier, S. & Weerman, F. (2020). Hedendaagse jeugdcriminaliteit: nieuwe vragen en enkele antwoorden na een historische daling. *Tijdschrift voor Criminologie* 62(2-3), 115-129.
- Laan, A.M. van der, Rokven, J., Weijters, G. & Beerthuisen, M.G.C.J. (2018). De daling van de jeugddelinquentie: minder risico's meer bescherming? *Tijdschrift voor Criminologie* 60(1), 35-58.
- Latten, J. & Verschuren, L. (2006). Nederland in 2035: angstiger, meer verschil en meer afzondering? *Justitiële verkenningen* 32, 23-40.
- Newburn, T. (2008). *The politics of anti-social behaviour. Amoral panics*. Londen: Routledge.
- Pleysier, S., Dumortier, E. & Goris, K. (2012). De jeugd van tegenwoordig. Problematisch en geproblematiseerd gedrag van kinderen en jongeren. *Orde van de dag (themanummer)*, Kluwer.
- Put, J. (2013). De nieuwe GAS-wet: impact op minderjarigen. *Panopticon* 34, 423-425.
- Ravier, I. (2015). *Cijfers over minderjarige delinquentie in België*. https://nicc.fgov.be/upload/publicaties/jsjv02nl_0.pdf.
- Ruigrok, N., Gagestein, S., Atteveldt, W. van, Slotboom, A.-M. & Jacobi, C. (2014). *Jeugdcriminaliteit & Media. Een onderzoek naar de berichtgeving over jeugdcriminaliteit in een veranderend medialandschap*. Amsterdam: LJS Research.

- Ruller, S. van (2001). Wat is criminologie? In: Lissenberg, E., Ruller, S. van & Swaaningen, R. van (red.). *Tegen de regels*. Nijmegen: Ars Aequi Libri, 17-30.
- Sellin, J.T. (1938). *Culture, conflict and crime*. New York: Social Science Research Council.
- Squires, P. (ed.) (2008). *ASBO nation. The criminalisation of nuisance*. Bristol: Policy Press.
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Weerman, F. (2019). Criminaliteit, digitalisering en de online sociale wereld. Dezelfde processen in een nieuwe sociale context? *Tijdschrift voor Criminologie* 61(4), 395-404.
- Weijers, I., Ferwerda, H. & Roks, R. (2021). Verharding van de jeugdcriminaliteit. Het probleem van de potentiële doorgroeiers. *Nederlands Juristenblad* 8(1), 14-20.
- Weijters, G., Verweij, S., Tollenaar, N. & Hill, J.L. (2019). *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Verslag over de periode 2006-2018*. Den Haag: WODC.
- Wittebrood, K. & Nieuwbeerta, P. (2006). Een kwart eeuw stijging in geregistreerde criminaliteit: Vooral meer registratie, nauwelijks meer criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie* 48, 227-242.